

Kristina AMBRAZEVIČIŪTĖ

Teisės instituto Teisinės sistemos tyrimo
skyriaus jaunesnioji mokslo darbuotoja
Gedimino pr. 39 / Ankštoji g. 1,
LT-01109 Vilnius
Tel. (8 5) 210 16 64
El. p. kristina.ambrazeviciute@teise.org

TURTINĖ PARAMA IŠLAIKYMO REIKALINGIEMS VYRESNIO AMŽIAUS ŽMONĖMS: CIVILINĖS TEISĖS PERSPEKTYVA

Sprendžiant problemas, su kuriomis susiduria vyresnio amžiaus žmonės, svarbią vietą užima kitų šeimos narių teikiama turtinė parama. Nors ši parama dažniausiai teikiama savanoriškai, tačiau civilinė teisė nustato ir tam tikrus privalomus reikalavimus, užtikrinančius paramos teikimą. Straipsnyje nagrinėjamos pagrindinės teisinės nuostatos, nustatančios, pirma, vyresnio amžiaus žmonių teisę gauti išlaikymą iš kitų šeimos narių, antra, vyresnio amžiaus žmonių interesų apsaugą mirus jų šeimos nariui. Taip pat skiriamas dėmesys sugyventinių galimybėms pasinaudoti nagrinėjamomis nuostatomis.

1. ĮVADAS

Visuomenės senėjimas ir dėl to kylančios socialinės problemos jau seniai įsisąmonintos tiek pasauliniu,¹ tiek Lietuvos lygiu,² pripažįstant būtinybę reaguoti ir

¹ Pirmoji JTO pasaulinė senėjimo asamblėja įvyko dar 1982 m. Antroji įvyko 2002 m., joje buvo priimtas tarptautinis Madrido veiksmų planas dėl visuomenės senėjimo. Prieiga per internetą: <<http://social.un.org/index/Ageing/MadridPlanofActionanditsImplementation.aspx>>.

² Žr. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 14 d. nutarimą Nr. 737 „Dėl Nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos patvirtinimo“ // Žin., 2004, Nr. 95-3501. Statistika rodo, kad Lietuvoje nuo 2008 m. pagyvenusių žmonių skaičius viršija vaikų iki 18 metų amžiaus skaičių. 2011 m. pradžioje 100 vaikų teko 115 pagyvenusių žmonių (2001 m. pradžioje – tik 78). Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=9183>>.

teisinėmis priemonėmis. Dėmesio centre natūraliai yra vyresnio amžiaus žmonės,³ kurie susiduria su įvairiomis socialinėmis rizikomis, įskaitant (bet neapsiribojant) pajamų netekimą, kitaip sakant, skurdo grėsmę.⁴ Pastaroji problema daugiausia sprendžiama viešosios teisės normomis – sukurtas platus spektras priemonių socialiniams ir ekonominiams interesams apsaugoti: nuo privalomojo socialinio draudimo iki sveikatos apsaugos programų ir nemokamos teisinės pagalbos. Privatinėje teisėje taip pat pastebimi pokyčiai, atspindintys siekius sumažinti vyresnio amžiaus žmonėms kylančias rizikas – pavyzdžiui, draudžiant diskriminuoti dėl amžiaus darbo teisiniuose santykiuose.⁵ Tačiau darbo teisė nėra vienintelė privatinės teisės šaka, galinti prisidėti prie vyresnio amžiaus žmonių apsaugos. Socialinę paskirtį atlieka ir kai kurie tradiciniai civilinės teisės institutai, numatydami šeimos narių pareigą teikti išlaikymą vyresnio amžiaus asmenims. Tokiu būdu perkeliama dalis socialinės apsaugos funkcijų (o kartu ir su tuo susijusi turtinė našta) iš visuomenės ir valstybės šeimos nariams. Toks resursų paskirstymas gali įgyti vis didesnę praktinę reikšmę, nes valstybinis socialinis draudimas, kuris šiandien yra pagrindinis teisinis instrumentas, skirtas pakankamoms vyresnio amžiaus žmonių pajamoms užtikrinti, vis sunkiau susidoroja su jam keliamais uždaviniais.⁶ Autorė neteigia, kad valstybinio socialinio draudimo sistema turi būti pakeista šeimos narių teikiamu išlaikymu. Tačiau suvokiant minėtos sistemos trūkumus tikslinga išanalizuoti papildomas priemones.

Straipsnyje nagrinėjami du civilinės teisės institutai, kurie tiesiogiai skirti aptariamai problemai spręsti. Pirma, analizuojama šeimos narių pareiga teikti išlaikymą vyresnio amžiaus žmonėms. Antra, analizuojamos paveldėjimo teisės instituto normos, kurios saugo vyresnio amžiaus žmonių interesus. Nagrinėjant šeimos narių pareigą teikti išlaikymą vyresnio amžiaus asmeniui, dėmesys skiriamas faktui, kad šeimos sampratos apibrėžimas teisėje tapo problemiškas, todėl atskirai analizuojamos sugyventinių galimybės gauti išlaikymą. Šis klausimas ypatingą aktualumą įgijo

³ Sąvoka „vyresnio amžiaus žmonės“ yra pasirinkta, nes ji yra vartojama Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Nors įprasta vyresnio amžiaus žmonių grupę sieti su asmenimis, sulaukusiais 60 metų ir daugiau (pavyzdžiui, šia amžiaus riba vadovaujasi Lietuvos statistikos departamentas), kartu atkreipiamas dėmesys, kad ši samprata turi būti lanksti. Žr. <<http://www.un.org/ageing/documents/papers/guide.pdf>>.

⁴ Vyresnio amžiaus žmonių ekonominių pažeidžiamumą patvirtina Lietuvoje atliekami moksliniai tyrimai. Žr.: Skučienė D., Genelytė I. Senatvės pensininkų gyvenimo lygio raida 1999–2008 metais // Gerontologija. 2010, 11(3) .

⁵ 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus // OL L 303, 2000.

⁶ Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetas jau ne pirmi metai yra deficitinis, žr.: <<http://www.sodra.lt/get.php?f.21116>>, p. 21.

po 2011 m. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimo⁷ ir šiuo metu yra siūlomi du įstatymo projektai sugyventinių statuso problemai spręsti.⁸

Vyresnio amžiaus žmonių turitinių interesų apsauga, numatyta civilinės teisės normų, iki šiol Lietuvoje nėra tapusi teisinio tyrimo objektu (vyresnio amžiaus žmonių medicininės ir socialines problemas paprastai nagrinėja atskiros mokslo šakos – gerontologijos atstovai), todėl yra aktuali tiek teoriniu požiūriu, tiek siekiant išspręsti praktiškai kylančias ar galinčias kilti įstatymų taikymo problemas.

Straipsnio tikslas yra iširti, kokias galimybes vyresnio amžiaus žmonėms gauti turitinę paramą iš kitų šeimos narių nustato šiuo metu galiojantys Lietuvos Respublikos civiliniai įstatymai ir kokios tolesnės tokios paramos plėtros galimybės.

Straipsnyje taikant sisteminės analizės metodą analizuojami galiojantys Lietuvos Respublikos teisės aktai bei įstatymų projektai, taip pat taikant istorinį ir lyginamąjį metodus jie lyginami su anksčiau galiojusiais teisės aktais bei kitų valstybių teisiniu reguliavimu. Taip pat straipsnyje remiamasi Lietuvos teismų praktika, Lietuvos ir užsienio teisine mokslinė literatūra, statistiniais duomenimis, kitais nagrinėjami temai aktualiais dokumentais.

2. ŠEIMOS NARIŲ TEIKIAMAS IŠLAIKYMAS VYRESNIO AMŽIAUS ŽMONĖMS

Vargu ar kas rimtai ginčytų egzistuojant moralinę pareigą⁹ teikti išlaikymą paramos reikalingiems šeimos nariams, tarp jų tiems, kuriems parama reikalinga sulaukus vyresnio amžiaus ir dėl su tuo susijusių aplinkybių nebegalintiems gauti pakankamai pajamų normaliai patenkinti poreikius (nebedalyvavimas darbo rinkoje, papildomos išlaidos, susijusios su medicinine priežiūra, slauga, gyvenamosios aplinkos prita-

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2011/n110928.doc>>.

⁸ Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projektas, pateiktas 2011-10-12, Nr. XIP-3687. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=408151&p_query=&p_tr2=2>; Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.18, 2.19, 3.140, 3.229, 3.230, 3.231, 3.232, 3.233, 3.234, 3.235 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.229(1), 3.234(1), 3.234(2) straipsniais įstatymo projektas, pateiktas 2011-11-10, Nr. 11-3906-01. Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=113425&p_org=8&p_fix=y&p_gov=n>.

⁹ Netgi daugiau nei moralinę – tokią pareigą daugelis religijų išreiškia imperatyvia forma. Krikščionybės atveju geriausias pavyzdys yra ketvirtasis Dekalogo įstatymas – „Gerbk savo tėvą ir motiną“. Plačiau žr. *Moskowitz S. Adult Children and Indigent Parents: Intergenerational Responsibilities in International Perspective // Marquette Law Review, Vol. 83 (3), 2002. p. 406–408.*

kymu ir pan.). Greta moralinės pareigos Lietuvos, kaip ir daugelio kitų valstybių, pozityvioji teisė nustato teisinę pareigą teikti išlaikymą vyresnio amžiaus žmonėms, tokią pareigą priskirdama įstatyme įvardytiems šeimos nariams. Teisinės pareigos išlaikyti pagyvenusius šeimos narius ištakas galima rasti senovės Graikijos ir Romos teisėje, o moderniaisiais laikais tokia pareiga buvo įtvirtinta Napoleono kodekse¹⁰ ir įtraukta į daugelio valstybių nacionalinius kodeksus. Moderniosios valstybės taip pat išipareigoja užtikrinti vyresnio amžiaus asmenų socialinę apsaugą, kurios pagrindinė forma yra socialinis pensijų draudimas, tačiau greta išlieka ir šeimos narių tarpusavio išlaikymo pareigos.

Lietuvos atveju šiai pareigai yra suteiktas ypatingas statusas – vaikų pareiga globoti tėvus senatvėje yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje. Konstitucinę išlaikymo pareigą detalizuoja ir praplečia Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹¹ (toliau – ir CK) trečiosios knygos nuostatos. CK nenustato tiesioginės pareigos išlaikyti vyresnio amžiaus šeimos narius ir, manytina, pagrįstai, nes amžius savaime nereiškia sunkios ekonominės padėties. Išlaikymo pareiga, pirma, siejama su jo reikalingumu, tai yra faktiškai egzistuojančiu pajamų ir turto trūkumu. Antra, CK numato konkrečiai apibrėžtus subjektus, kurie gali reikalauti išlaikymo iš kitų šeimos narių. Išnagrinėsime tuos įstatymo nustatytus atvejus, kurie tinkami vyresnio amžiaus žmonėms.

2.1. Sutuoktinių tarpusavio išlaikymas

Pirmiausia abipusio išlaikymo pareigą įstatymas priskiria sutuoktiniams, todėl šia nuostata galėtų pasinaudoti ir vyresnio amžiaus sulaukęs sutuoktinis, kuriam reikalinga parama. Pareiga išlaikyti sutuoktinį Lietuvos teisės sistemoje nėra nauja – ji buvo nustatyta pirmuoju nepriklausomybės laikotarpiu galiojusių Civilinių įstatymų sąvado X tome, numatant vyrui pareigą „mitinti ir išlaikyti žmoną pagal savo būdą ir išgalėjimą“.¹² Vėliau tikslinama, kad ši pareiga yra abipusė, „žmona turi prisidėti pagal savo ir vyro turtą prie bendrų išlaidų šeimai išlaikyti, ir net visas jas prisiimti, jei vyras beturtis ir negali užsidirbti“.¹³ Abipusė sutuoktinių išlaikymo pareiga buvo nustatyta

¹⁰ Van Houte J., Breda J. Maintenance of the Aged by their Adult Children: the Family as a Residual Agency in the Solution of Poverty in Belgium // *Law & Society*, 12, 1978, p. 646–652.

¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // *Žin.*, 2000, Nr. 74-2262.

¹² Šalkauskis K. Civiliniai įstatymai. X tomas. I dalis. Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p. 28.

¹³ Šalkauskis K. Civiliniai įstatymai. X tomas. I dalis. Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p. 30.

ir iki 2001 m. liepos 1 d. galiojusio Santuokos ir šeimos kodekso¹⁴ (toliau – ir SŠK) 27 straipsnyje.¹⁵

Sutuoktinių tarpusavio išlaikymo pareiga pripažįstama ir kitų Europos valstybių įstatymuose (pavyzdžiui, Austrijos, Belgijos, Danijos, Suomijos, Vokietijos, Italijos, Nyderlandų, Norvegijos, Ispanijos).¹⁶

Šiuo metu galiojančio CK 3.27 straipsnio 1 dalis greta kitų sutuoktinių tarpusavio pareigų numato ir pareigą vienas kitą remti materialiai ir, atsižvelgiant į kiekvieno jų galimybes, prisidėti prie bendrų šeimos ar kito sutuoktinio poreikių tenkinimo. Nors dabar galiojanti teisės norma nėra tokia detali, palyginti su minėtu SŠK 27 straipsniu, nekyla abejonių, kad pareiga vienas kitą remti materialiai suponuoja paramos reikalingo sutuoktinio išlaikymo pareigą.¹⁷ Analogiškai sutuoktinių lojalumo ir paramos pareiga, įtvirtinta Prancūzijos civilinio kodekso 212 straipsnyje, aiškinama ir Prancūzijos teisinėje praktikoje.¹⁸ Nurodytą pareigą papildo ir CK 3.27 straipsnio 2 dalis, numatanti, kad, vienam sutuoktiniui dėl objektyvių priežasčių negalint pakankamai prisidėti prie bendrų šeimos poreikių tenkinimo, tą pagal savo galimybes turi daryti kitas sutuoktinis.

CK 3.27 nenustatomi detalesni kriterijai, pagal kuriuos būtų galima nuspręsti, kada būtina teikti išlaikymą kitam sutuoktiniui, nėra nustatomi kriterijai išlaikymo dydžiui apskaičiuoti, nėra nustatoma pareigos, jei ji nevykdoma savanoriškai, priverstinė įgyvendinimo tvarka. Manytina, kad tokį nutylėjimą lemia šeiminių teisinių santykių prigimtis – sutuoktiniai patys turi susitarti, kiek ir koku būdu kiekvienas jų prisideda prie bendrų šeimos ir kito sutuoktinio poreikių tenkinimo. Atsakant į klausimą, kokiais atvejais privalu teikti išlaikymą, įstatymas nurodo tik vieną kriterijų – sutuoktinis negali pakankamai prisidėti prie bendrų šeimos porei-

¹⁴ Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas // Žin., 1969, Nr. 21-186.

¹⁵ „Sutuoktiniai privalo materialiai remti vienas antrą. Jeigu atsisakoma teikti tokią paramą, materialinės paramos reikalingas nedarbingas sutuoktinis, taip pat žmona nėštumo laikotarpiu ir trejus metus po vaiko gimimo turi teisę teismine tvarka gauti išlaikymą (alimentus) iš antrojo sutuoktinio, jeigu šis išsigali jį teikti. Ši teisė išlieka ir santuoką nutraukus.“

¹⁶ *Family Law in Europe*. Ed. Hamilton C., Perry A. London: LexisNexis Butterworths, 2002, p. 9; 39; 70, 237; 299; 411, 447; 499; 596.

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-500/2003, S. R. Tamoševičienė v. Z. Tamoševičius; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-6/2007 G. K. v G. S. A. Bakanas, [et al.]. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 67.

¹⁸ *Oldham M.* Financial obligations within the family – aspects of intergenerational maintenance and succession in England and France // *Cambridge Law Journal*, 2001, 60 (1), p. 140.

kių tenkinimo dėl **objektyvių** priežasčių.¹⁹ Taigi, jei vyresnio amžiaus sutuoktinis negali prisidėti prie šeimos poreikių tenkinimo dėl subjektyvių priežasčių – pvz., nedarbo, nors tokią galimybę turėjo, nesikreipia dėl jam priklausančios senatvės pensijos, jam neturėtų būti suteikiama galimybė visą šeimos ir jo paties poreikių tenkinimo našta perkelti kitam sutuoktiniui, nes tai reikštų piktnaudžiavimą savo teise. Doktrinoje teigiama, kad sutuoktinių tarpusavio išlaikymo klausimams spręsti taikytinas CK 3.72 straipsnis, reglamentuojantis buvusių sutuoktinių tarpusavio išlaikymą.²⁰ Iš dalies galima sutikti su šia pozicija – pavyzdžiui, sprendžiant dėl sutuoktinio išlaikymo reikalingumo ir jo dydžio galima *mutatis mutandis* remtis CK 3.72 straipsnio 2 dalyje nustatytais prezumpcijomis (ypač aktualios nagrinėjamu atveju išlaikymo reikalingumo prezumpcijos sutuoktiniui, kuris nedarbingas dėl amžiaus ar sveikatos būklės), taip pat 5–6 dalyse nustatytais kriterijais, 8 dalimi dėl priteisiamo išlaikymo formos, 11 dalimi – dėl priteisto išlaikymo dydžio keitimo bei jo indeksavimo ir pan. Teismų praktikoje yra išaiškinta, kad teisei į išlaikymą atsirasti būtina nustatyti vieno sutuoktinio išlaikymo reikalingumą ir kito sutuoktinio galimybes tokį išlaikymą teikti, o tam yra lyginamas sutuoktinių turimas turtas, jų gaunamos pajamos ir galimybė jų gauti, taip pat patiriamos išlaidos bei atsižvelgiama į kitas svarbias aplinkybes.²¹ Pabrėžtina, kad išlaikymo reikalingumas nėra siejamas su sutuoktinio nedarbingumu²² – tai tik viena iš aplinkybių, sprendžiant dėl turtinės sutuoktinio padėties, bet savaime ji nelemia teisės į išlaikymą ir turi būti vertinama kitų aplinkybių kontekste.

Kartu, manytina, išlaikymo pareiga sutuoktiniams esant santuokoje ir išlaikymo pareiga nutraukus santuoką neturėtų būti visiškai tapačios. Sutuoktinių lojalumo ir pagarbos pareiga reikalauja, kad esančių santuokoje sutuoktinių padėtis būtų kuo vienodesnė. Todėl, skirtingai nei nutraukiant santuoką, CK 3.27 straipsnyje nurodytas

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 7 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-6/2007 G. K. v. G. S. pateikiami tokie objektyvių priežasčių pavyzdžiai: liga, nedarbingumas, vaikų priežiūra, mokymasis ir pan. Iš nurodytų objektyvių priežasčių liga (čia reikėtų priskirti ir neįgalumą) ir nedarbingumas yra didžiausios socialinės rizikos, su kuriomis susiduria vyresnio amžiaus asmenys.

²⁰ Bakanas A., [et al.]. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 148.

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-500/2003, S. R. Tamoševičienė v. Z. Tamoševičius; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2004, V. Pukas v. L. Tretjakova; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-622/2005, A. Jankovskaja v. L. Jankovskij; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2011, S. Ž. v. J. Ž. Taip pat Vitkevičius P. S. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006, p. 221.

²² Bakanas A., [et al.]. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 149.

sutuoktinio ir bendrų šeimos poreikių tenkinimas neturėtų apsiriboti tik paramos reikalingo sutuoktinio būtinų (minimalių) poreikių patenkinimu, bet ir, pavyzdžiui, lėšų laisvalaikio bei pramogų veiklai suteikimu.

Apibendrinant galima teigti, kad CK sutuoktinių tarpusavio išlaikymo pareigą suponuoja sutuoktinių turtinės padėties disproporcija, t. y. vieno jų turtinė padėtis yra geresnė nei kito (pvz., gauna kur kas didesnę senatvės pensiją), kuri yra nulemta nuo blogesnėje padėtyje esančio sutuoktinio nepriklausančių priežasčių. Kartu reikėtų pažymėti, kad sutuoktinių tarpusavio išlaikymo pareiga paprastai įgyvendinama savanoriškai, be to, santuokoje esančių sutuoktinių interesus saugo įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas, reiškiantis, kad po santuokos sudarymo įgytas turtas (įskaitant gaunamas pajamas) yra jų bendroji jungtinė nuosavybė (CK 3.87 straipsnio 1 dalis). Iškalbinga jau tai, kad Nacionalinės teismų administracijos pateikiamose civilinių bylų nagrinėjimo pirmos instancijos teismuose ataskaitose²³ bylų dėl sutuoktinių tarpusavio išlaikymo kategorija apskritai neišskiriama.

Svarbu, kad išlaikymo pareiga išlieka iki pat santuokos nutraukimo, net jei sutuoktiniai faktiškai kartu nebegyvena. Išlaikymo pareiga išlieka ir patvirtinus sutuoktinių gyvenimą skyrium (separaciją) (CK 3.77 straipsnio 1 dalis). Šiuo atveju sutuoktiniai išlaikymo klausimą turėtų detalizuoti sutartyje dėl gyvenimo skyrium pasekmių (CK 3.73 straipsnio 2 dalis). Jei sutartis nesudaryta, pareigą gali nustatyti teismas (CK 3.78 straipsnio 1 dalis), tačiau išlaikymo negali reikalauti sutuoktinis, dėl kurio kaltės buvo pradėta gyventi skyrium. Analogiška nuostata buvo įtvirtinta ir prieškarinio Lietuvos civiliniuose įstatymuose: pareiga išlaikyti sutuoktinį priklausė ir tokiu atveju, kai sutuoktiniai negali gyventi kartu (dėl vieno iš jų ligos ar kaltės) ir vienas iš sutuoktinių to išlaikymo yra reikalingas. Išlaikymas nepriklausė sutuoktiniui, dėl kurio kaltės negalimas gyvenimas kartu.²⁴

Sutuoktinių tarpusavio išlaikymo pareiga baigiasi, jei santuoka pasibaigia ar pripažįstama negaliojančia. Jei santuoka pasibaigia dėl sutuoktinio mirties, sutuoktinio interesų apsauga toliau vykdoma pagal paveldėjimo teisės normas (žr. trečiąjį skyrių). Tačiau jei santuoka pasibaigia dėl to, kad yra nutraukiama, arba pripažįstama negaliojančia, išlaikymo pareigą gali nustatyti teismas²⁵ (CK 3.47 straipsnis, 3.72 straipsnis). Kaip minėta, santuokos nutraukimo atveju įstatymas nustato prezumpcijas, kad sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis augina bendrą savo ir buvusio sutuoktinio nepilnametį vaiką, yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės

²³ Teismų statistika. Prieiga per internetą: < <http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/> >.

²⁴ Šalkauskis K. Civiliniai įstatymai. X tomas. I dalis. Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p. 30.

²⁵ Išlaikymo klausimai gali būti nustatyti ir sutartyje dėl santuokos nutraukimo pasekmių.

(CK 3.72 straipsnio 2 dalis). Vyresnio amžiaus žmonėms ypač aktualios dvi pastarosios prezumpcijos. Nedarbingu dėl amžiaus teismų praktikoje²⁶ suvokiamas žmogus, sulaukęs senatvės pensijos amžiaus.²⁷ Prezumpcijos gali būti paneigtos tik įrodžius, kad nedarbingas dėl amžiaus ar sveikatos būklės asmuo turi pakankamai turto ar kitų pajamų. Tačiau pabrėžtina, kad CK 3.72 straipsnio 2 dalyje nustatytos prezumpcijos neužkerta kelio priteisti išlaikymo ir kitais atvejais, kai įrodomas išlaikymo reikalingumas. Teismai yra pasakę, kad teisę į išlaikymą turi ir darbingas sutuoktinis, jeigu jo turtas ar gaunamos pajamos nepakankamos jo minimaliems pragyvenimo poreikiams tenkinti.²⁸ Šiuo požiūriu galiojantis CK skiriasi nuo anksčiau galiojusio SŠK, kurio 27 straipsnis išlaikymo pareigą siejo su nedarbingumu.²⁹ Tai svarbi garantija vyresnio amžiaus žmonėms, kuriems iki įstatymų nustatyto senatvės pensijos amžiaus liko tik keletas metų, nes tokių žmonių padėtis darbo rinkoje yra ypač pažeidžiama.

Anksčiau jau buvo aptarti kriterijai, kuriais teismas vadovaujasi, spręsdamas dėl išlaikymo priteisimo ir jo dydžio. Teismų praktikoje priteisiamo išlaikymo dydis nutraukiant santuoką siejamas su jo būtinumu (minimalių būsto, maitinimosi, apsirengimo, sveikatos priežiūros ir kitų poreikių tenkinimu) ir neapima atostogų, pramogų ir pan. išlaidų.³⁰

Išlaikymo negali reikalauti sutuoktinis, dėl kurio kaltės nutraukta santuoka, bet jei dėl santuokos nutraukimo kalti abu sutuoktiniai, teisė gauti išlaikymą išlieka.³¹

²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. balandžio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-500/2003, S. R. Tamoševičienė v. Z. Tamoševičius; Bakanas A., [et al.]. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 150.

²⁷ Šiuo metu senatvės pensijos amžius moterims yra 60 metų, vyrams – 62 metai ir 6 mėnesiai, nuo 2012 m. sausio 1 d. bus 65 metai (atsižvelgiant į pereinamojo laikotarpio nuostatas). Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo (toliau – VSDĮ) 21 straipsnis // Žin., 2005, Nr. 71-2555.

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2011, S. Ž. v. J. Ž. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-693-520/2011 J. A. v. L. A.

²⁹ Teisinio reguliavimo pasikeitimą matomai lėmė 1989 m. sausio 18 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto priimta rekomendacija Nr. (89) 1 dėl paramos po skyrybų. Žr., rekomendacijos 4 principą. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1989 m. sausio 18 d. rekomendacija Nr. R (89) 1 dėl paramos po skyrybų. (Recommendation no. R (89) 1 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on contributions following divorce, 18 January 1989) Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=610132&SecMode=1&DocId=699832&Usage=2>>.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2011, S. Ž. v. J. Ž; Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1212-611/2011, A. G. v. R. G. Tos pačios pozicijos laikosi ir kai kurie autoriai – Vitkevičius P. S., Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006, p. 223.

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2004, V. Pukas v. L. Tretjakova.

Nutraukus santuoką sutuoktinis, kuriam priteistas išlaikymas, nebetenka teisės pagal įstatymą paveldėti antrojo sutuoktinio turto, bet jo interesus papildomai apsaugo CK 3.72 straipsnio 12 dalis, numatanti, kad, mirus buvusiam sutuoktiniui, iš kurio priteistas išlaikymas, pareiga mokėti išlaikymą pereina jo įpėdiniams, kiek leidžia paveldimas turtas, neatsižvelgiant į palikimo priėmimo būdą.

Įstatymas tarpusavio išlaikymo pareigą priskiria tik sutuoktiniams, ši pareiga nekyla tarp įstatymų nustatytus reikalavimus atitinkančios santuokos nesudariusių, nors ir kartu gyvenančių bei bendrą ūkį vedančių sugyventinių. Galiojančios Lietuvos teisės perspektyvoje kalbėti apie kokias nors sugyventinių (partnerių) teises apskritai yra keblu, nes CK XV skyriaus, numačiusio registruotos partnerystės institutą, nuostatos taip ir neišgaliojo, nepriėmus įstatymo, reglamentuojančio partnerystės įregistravimo tvarką (Civilinio kodekso patvirtinimo, išgaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo³² 28 straipsnis). Šiuo metu yra pateikti du skirtingi sugyventinių statusui įtvirtinti skirti įstatymo projektai.³³ Tačiau net jei kuris iš minėtų įstatymo projektų ir būtų priimtas, nagrinėjamo klausimo sprendimas nepasikeistų, nes abiejuose įstatymo projektuose sugyventinio išlaikymo pareiga neįtvirtinta.³⁴ Neįtvirtinta tokia pareiga ir dabartinio CK XV skyriuje, apsiribojant galimybe teismui tam tikrą paramą ekonomiškai silpnesniam sugyventiniui suteikti padalijant bendrai naudojamą turtą (CK 3.234 straipsnio 3–5 dalys, 3.235 straipsnio 1 dalis). Užsienio valstybių praktika labai įvairi, tačiau Europos valstybės, pripažįstančios registruotą partnerystę, paprastai nustato ir tarpusavio išlaikymo pareigą nutraukiant partnerystę, tuo tarpu neregistruotos partnerystės atveju išlaikymo pareiga paprastai nenustatoma.³⁵

2.2. Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo tėvus

Jau Lietuvos Statutuose buvo numatyta, kad tėvai galėjo reikalauti iš vaikų prižiūrėti juos

³² Žin., 2000, Nr. 74-2262.

³³ Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projektas, pateiktas 2011-10-12, Nr. XIP-3687. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=408151&p_query=&p_tr2=2>; Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.18, 2.19, 3.140, 3.229, 3.230, 3.231, 3.232, 3.233, 3.234, 3.235 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.229(1), 3.234(1), 3.234(2) straipsniais įstatymo projektas, pateiktas 2011-11-10, Nr. 11-3906-01. Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=113425&p_org=8&p_fix=y&p_gov=n>.

³⁴ Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projekto Nr. XIP-3687 6 straipsnio 3 d. tiesiogiai numatyta, kad teismui pripažinus partnerystę negaliojančia, nėra taikomos Civilinio kodekso 3.43 straipsnio 2 dalies ir 3.47 straipsnio nuostatos dėl sąžiningo sutuoktinio išlaikymo.

³⁵ More or Less Together: Levels of legal consequences of marriage, cohabitation and registered partnership for different-sex and same-sex partners. A comparative study of nine European countries. Ed. Waaldijk K., [et al.]. <http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1034/publi_pdf1_document_de_travail_125.pdf>, p. 16.

senatvėje ir teikti jiems tiek asmeninę, tiek materialinę paramą.³⁶ Paramos reikalingus tėvus vaikai privalėjo išlaikyti iš tėvų turto, o jeigu turtas buvo perduotas vaikams, tai vaikai kartu su turtu įgydavo ir pareigą materialiai išlaikyti tėvus.³⁷ Tokia pati pareiga buvo nustatyta ir prieškarinio Lietuvos įstatymuose – vaikai turi „mitinti ir išlaikyti iki gyvos galvos savo gimdytojus, jei jie yra pavargę, pasenę arba paliegę“.³⁸ Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti nedarbingus, paramos reikalingus tėvus buvo įtvirtinta SŠK 91 straipsnyje.

Pareiga išlaikyti tėvus universaliai pripažįstama ir užsienio valstybių įstatymuose, pavyzdžiui, Vokietijoje ir Prancūzijoje ji apimama bendrosios pareigos išlaikyti tiesiosios linijos giminaičius.³⁹

Pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti savo nedarbingus ir paramos reikalingus tėvus šiuo metu įtvirtinta CK 3.205 straipsnio 1 dalyje, jos pagrindą galima išvelgti jau minėtoje Konstitucijos 38 straipsnio nuostatoje. Ši pareiga kyla esant nurodytai juridinių faktų sudėčiai: vaikai turi būti pilnamečiai (t. y. sulaukę 18 metų – CK 2.5 straipsnio 1 dalis), o tėvai – nedarbingi ir reikalingi paramos. Neabejotina, kad ši pareiga taikoma ir pilnametystės sulaukusių įvairių ir įtėvių atžvilgiu (CK 3.227 straipsnio 1 dalis).

Pirmasis kriterijus vertintinas kritiškai. Teisinėje literatūroje ir teismų sprendimuose nurodoma, kad išlaikymo siekiančių tėvų nedarbingumo sąlyga reiškia, kad jie yra senatvės pensininkai arba invalidai (neįgalieji).⁴⁰ Kitaip sakant, šis kriterijus yra objektyvus – išlaikymo prašantis tėvas ar motina turi būti arba sulaukę įstatymo nustatyto

³⁶ *Andriulis V.* Lietuvos Statutų (1529, 1566, 1588) šeimos teisė. Vilnius: Teisinės minties centras, 2003, p. 148.

³⁷ *Andriulis V.* Lietuvos Statutų (1529, 1566, 1588) šeimos teisė. Vilnius: Teisinės minties centras, 2003, p. 152.

³⁸ *Šalkauskis K.* Civiliniai įstatymai. X tomas. I dalis. Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p. 53.

³⁹ Prancūzijos civilinio kodekso 205 straipsnis. Prieiga per internetą: <<http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=22>>, Vokietijos civilinio kodekso 1601 straipsnis. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/>. Platesnę tėvų išlaikymo pareigos apžvalgą žr. *Moskowitz S.* Adult Children and Indigent Parents: Intergenerational Responsibilities in International Perspective // *Marquette Law Review*, Vol. 83 (3), 2002.

⁴⁰ *Bakanas A., [et al.]*. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 388. *Mikelėnas V.* Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009, p. 409. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-340/2003, *P. Šimbelis v. P. Šimbelis*; Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-92-253/2009, *V. K. v. R. K.* Atkreiptinas dėmesys, kad taip nedarbingumo sąlyga buvo aiškinama ir anksčiau, taikant Santuokos ir šeimos kodekso 91 straipsnį, nustačiusį pilnamečių vaikų pareigą išlaikyti nedarbingus, paramos reikalingus tėvus (*Rasimavičius P.* Tarybinė šeimos teisė. Vilnius: Mintis, 1981, p. 151.).

senatvės pensijos amžiaus, arba Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymo⁴¹ nustatyta tvarka jiems nustatytas nedarbingumas dėl neįgalumo. Pavyzdžiui, vienoje byloje teismas nepripažino ieškovės teisės į išlaikymą ir dėl to, kad jai buvo tik (!) 57 metai, o ieškovės darbingumo lygis vertinamas 40 procentų.⁴² Tokio objektyvaus kriterijaus įvedimo tikslingumas abejotinas. Pirma, Konstitucijos 38 straipsnio 7 dalis, nustatanti bendrąją pareigą globoti tėvus senatvėje, neturėtų būti aiškinama siaurinamai, konstitucinę pareigą siejant tik su tais tėvais, kurie sulaukė minėto VSDĮ nustatyto senatvės pensinio amžiaus,⁴³ mat tai visiškai priklausytų nuo įstatymų leidėjo diskrecijos. Šis aspektas aktualus ir tuo, kad Lietuvoje pensinis amžius pastaruoju metu tik didėjo. Taigi, galima abejoti, ar CK 3.205 straipsnyje įtvirtinta nuostata, kad tik nedarbingi tėvai įgyja teisę į išlaikymą, atitinka Konstitucijos 38 straipsnį. Antra, aiškinant tiek Konstitucijos, tiek CK normą teleologiškai bei anksčiau aptartų Lietuvos teisinių tradicijų kontekste, jos skirtos skatinti kartų solidarumą⁴⁴ ir neleisti susidaryti situacijai, kai dėl socialinių rizikų netekę galimybių save išlaikyti tėvai būtų ignoruojami vaikų.⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vaikų prievolę pasirūpinti tėvais yra įvardijęs prigimtaine, taip pat atkreipęs dėmesį į kompensacinį pobūdį, nes atlygina tėvams už jų suteiktą globą ir rūpestį vaikams.⁴⁶ Tuo tarpu visiškai akivaizdu, kad ir nesulaukę senatvės pensijos amžiaus ar nesantys nedarbingi dėl neįgalumo tėvai gali netekti pajamų ir būti reikalingi išlaikymo, pavyzdžiui, pradėję darbą. Tačiau įstatyme nustatyta nedarbingumo sąlyga varžo teismų diskreciją tokiais atvejais priteisti išlaikymą. Trečia, nedarbingumo sąlygos, kaip jau buvo minėta, atsisakyta priteisiant išlaikymą sutuoktiniui ar buvusiam sutuoktiniui. Atsisakyta jos ir sprendžiant dėl teisės į privalomąją palikimo dalį.⁴⁷ Kadangi visos aptariamos teisinės nuostatos yra sistemiskai susijusios, papildomos nedarbingumo sąlygos tėvų atžvilgiu logiška būtų taip pat atsisakyti. Galiausiai nedar-

⁴¹ Žin., 1991, Nr. 36-969.

⁴² Kauno apygardos teismo 2011 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1500-527/2011, R. V. v. N. Č. ir V. G.

⁴³ Žr. 27 išnašą.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2007/n070607.doc>>.

⁴⁵ Nedarbingumo sąlyga buvo įtvirtinta SŠK 91 straipsnyje ir, manytina, būtent todėl persikėlė į dabar galiojantį CK. Tačiau minėta SŠK nuostata atsirado esant socialinėms ir ideologinėms sąlygoms, kurios šiuo metu yra radikaliai pasikeitusios.

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-886/2003, G. Serdiuka v. B. Serdiuk.

⁴⁷ Žr. trečiąją publikacijos skyrių.

bingumo sąlygos nereikalingumą galima pagrįsti ir lyginamuoju argumentu – kitos Europos valstybės remiasi faktiniu išlaikymo reikalingumu, o ne formaliais kriterijais.⁴⁸ Darytina išvada, kad jokios pozityvios funkcijos CK 3.205 straipsnyje įtvirtinta tėvų nedarbingumo sąlyga neatlieka. Pabrėžtina, kad atsisakius tėvų nedarbingumo sąlygos teismai išlaikytų diskreciją spręsti dėl išlaikymo reikalingumo ir jo nepriteisti, jei tam nėra būtinybės. Todėl siekiant adekvačios vyresnio amžiaus asmenų apsaugos galimos dvi alternatyvos. Pirmoji, ir teisiniu požiūriu apibrėžtesnė, būtų CK 3.205 straipsnio 1 dalies keitimas, išbraukiant žodį „nedarbingus“ ir paliekant tik reikalavimą, kad tėvai būtų reikalingi išlaikymo. Antroji, ir operatyvesnė, – teismams keisti savo praktiką ir nebesieti nedarbingumo reikalavimo su senatvės pensijos amžiumi ir neįgalumu.

Tuo tarpu antroji teisė į išlaikymą sąlyga – išlaikymo reikalingumas yra vertinimo dalykas, kurį teismas nustato atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes. Kriterijai iš esmės yra tie patys, kaip ir priteisiant išlaikymą sutuoktiniams ar buvusiems sutuoktiniams, ir priklauso nuo pilnamečių vaikų ir tėvų turtinės padėties,⁴⁹ be to, teismai taiko tas pačias nedarbingumo dėl amžiaus ir neįgalumo prezumpcijas.⁵⁰

Įstatymas detalizuoja tėvams teikiamo išlaikymo pareigos vykdymą (CK 205 straipsnio 2 ir 3 dalys). Prioritetas teiktinas išlaikymui, kuris mokamas vaikų ir tėvų tarpusavio susitarimu. Tokiu atveju įstatymo nustatytas reikalavimas teikti išlaikymą pinigų suma laikytinas dispozityviu, nes tiek tėvams, tiek vaikams gali būti labiau priimtina išlaikymą teikti maisto produktais, kitomis pragyventi reikalingomis prekėmis, sumokėti komunalines įmokas ir pan. Tačiau jei išlaikymas savanoriškai nėra teikiamas, jį pagal tėvų ieškinį priteisia teismas ir išlaikymas tokiu atveju priteisiamas nustatyta pinigų suma, mokama kas mėnesį.⁵¹ Kitų išlaikymo formų įstatymas nenustato, pavyzdžiui, vienoje byloje teismas atsisakė tenkinti reikalavimą nustatyti ieškovei uzufuktą į jos dukters butą.⁵² Manytina, kad priteisiamo išlaikymo apribojimas periodinėmis pinigėmis išmokomis yra netikslingas – pavyzdžiui, tokiais

⁴⁸ Pavyzdžiui, Nyderlandų civilinio kodekso 1:392 str. 2 d. Prieiga per internetą: <<http://www.dutchcivillaw.com/legislation/dcctitle001717.htm>>; Prancūzijos civilinio kodekso 208 str. 1 d. Prieiga per internetą: <<http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=22>>; Vokietijos civilinio kodekso 1602 str. 1d. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/>.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-340/2003, P. Šimbelis v. P. Šimbelis.

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-886/2003, G. Serdiuka v. B. Serdiuk; 2005 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2005, E. Janutienė v. E. Jasudas.

⁵¹ Išlaikymo suma indeksuojama kasmet Vyriausybės nustatyta tvarka atsižvelgiant į infliaciją (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.208 straipsnis).

⁵² Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1245-370/2011, N. T. v. A. T.

atvejais, kai išlaikymo pareigą turintis pilnametis vaikas negali teikti ar vengia teikti išlaikymą periodinėmis išmokomis, tačiau turi kito turto, iš kurio galėtų būti teikiamas išlaikymas. Pavyzdžiui, Vokietijos CK 1612 str. 1 d. prioritetą taip pat teikia periodinėms piniginėms išmokoms, bet kartu numato galimybę teikti išlaikymą ir kitomis formomis. Analogišką nuostatą būtų tikslinga numatyti ir Lietuvos CK.

Įstatymas pateikia ir kriterijus išlaikymo dydžiui nustatyti (CK 3.205 straipsnio 4 dalis). Pirma, teismas turi atsižvelgti į vaikų ir tėvų šeiminių bei turčinę padėtį, taip pat kitas bylai svarbias aplinkybes. Šioje nuostatoje galima išvelgti atsakymą į klausimą, kas prioritetiškai turėtų teikti išlaikymą vyresnio amžiaus asmeniui: jo sutuoktinis ar pilnametis vaikas. Nuoroda atsižvelgti į tėvų šeiminių padėtį galima vertinti, kad turi būti įvertinta į išlaikymą pretenduojančio asmens galimybė gauti išlaikymą iš savo sutuoktinio, o tik šiam esant nepakankamam, kreiptis dėl papildomo išlaikymo iš pilnamečio vaiko.⁵³ Antra, teismas, nustatydamas išlaikymo dydį, turi atsižvelgti į visų pilnamečių to tėvo (motinos) vaikų pareigą išlaikyti tėvus, neatsižvelgiant į tai, ar ieškinys dėl išlaikymo priteisimo pateiktas visiems vaikams, ar tik vienam iš jų.

Įstatymas numato du atvejus, kada teisė į išlaikymą yra prarandama. Šiuos atvejus numato CK 3.206 straipsnis, pirma, jei teismas nustato, kad tėvai vengė⁵⁴ atlikti savo pareigas nepilnamečiams vaikams, antra, jeigu vaikai buvo atskirti nuo savo tėvų nuolatinei dėl pačių tėvų kaltės.

Aktuali situacija, kai vyresnio amžiaus asmuo turi nenumatytų papildomų išlaidų (pvz., dėl prastėjančios sveikatos jam reikia naujų brangių vaistų ar slaugos), nes gauti papildomų pajamų jo galimybės yra labai sumažėjusios. Viena iš galimybių padengti tokias išlaidas yra numatyta CK 3.207 straipsnyje – tai galimybė teismui pagal tėvų ieškinį iš vaikų priteisti papildomas išlaidas, tėvų turėtas dėl sunkios jų ligos, sužalojimo ar jiems būtinos priežiūros, kurią atlygintinai atliko pašaliniai asmenys.

Tačiau papildomų išlaidų kompensacija netaikytina tais atvejais, kai vyresnio amžiaus asmuo prašo padidinti priteistą išlaikymo sumą dėl padidėjusių prekių ir paslaugų (ypač komunalinių) kainų, tai pastaraisiais metais Lietuvoje buvo itin skaudi problema.⁵⁵ Tokiam atvejui CK yra numatyta kita taisyklė – išlaikymo indeksavimas, reiškiantis, kad periodinėmis išmokomis priteista išlaikymo suma kasmet indeksuojama Vyriausybės nustatyta tvarka⁵⁶ atsižvelgiant į infliaciją (CK 3.208 straipsnis).

⁵³ Atkreiptinas dėmesys, kad Santuokos ir šeimos kodekso 93 straipsnyje buvo įtvirtinta, jog išlaikymas (alimentai) tėvams priteisiami atsižvelgiant į tėvo (motinos) galimybę gauti išlaikymą iš sutuoktinio, pagal įstatymą privalančio jį išlaikyti.

⁵⁴ Vengimas suvokiamas kaip kaltas pareigos nevykdymas. Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-92-253/2009, V. K. v. R. K.

⁵⁵ Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-80-622/2010, N.T. v. A. S.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 684 „Dėl periodinėmis išmokomis

Išlaikymo pareiga yra asmeninė ir baigiasi mirus pilnamečiam vaikui, kuris turėjo teikti išlaikymą (6.128 straipsnio 1 dalis). Įstatymas, skirtingai nei buvusių sutuoktinių išlaikymo atveju, nenustato taisyklės, kad pareiga teikti išlaikymą pereina mirusiojo įpėdiniams. Tačiau tam tikrų garantijų paramos reikalingiems tėvams numatoma paveldėjimo teisė (žr. trečiąjį skyrių). Analogiškos pozicijos sutinkamos ir Vokietijos⁵⁷ bei Prancūzijos teisėje.⁵⁸

2.3. Vaikaičių ir senelių tarpusavio išlaikymas

Trečiasis išlaikymo atvejis, aktualus vyresnio amžiaus žmonėms, yra vaikaičių pareiga teikti išlaikymą savo seneliams. Šis atvejis yra reglamentuojamas CK 3.237 straipsnyje. Išlaikymo galima reikalauti taip pat tik iš sulaukusių pilnametystės vaikaičių. Savo ruožtu seneliai turi būti nedarbingi ir reikalingi paramos. Nurodyti kriterijai aiškintini analogiškai kaip pilnamečių vaikų pareigos išlaikyti savo tėvus atveju. Taip pat dėl anksčiau nurodytų priežasčių abejotina CK 3.237 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto reikalavimo, kad seneliai turi būti nedarbingi, reikalingumu.

Senelių, kaip ir tėvų, išlaikymo pareiga patenka į bendrąją pareigą išlaikyti tiesiosios linijos giminaičius Prancūzijos ir Vokietijos civiliniuose kodeksuose.⁵⁹

CK 3.237 straipsnio pirmoje dalyje papildomai numatyta, kad vaikaičiai privalo išlaikyti savo senelius, tik jei turi tokią galimybę. Tačiau, kaip jau buvo minėta, į šią aplinkybę teismai atsižvelgia sprendami dėl išlaikymo sutuoktiniui ar iš pilnamečių vaikų – tėvams, taigi tai nėra kokybiškai naujas reikalavimas. Taip pat ir išlaikymo tvarkai *mutatis mutandis* taikomos CK trečiosios knygos XII skyriaus antrojo skirsnio normos.

Gali kilti klausimas, kaip tarpusavyje sąveikauja vaikų ir vaikaičių išlaikymo pareiga, tai yra ar turintis vaikų ir vaikaičių vyresnio amžiaus asmuo gali laisvai rinktis, iš kieno reikalauti išlaikymo? Lietuvos autorių nuomone, prioritetas turi būti teikiamas vaikų išlaikymui ir tik nesant galimybės gauti išlaikymą iš vaikų, jį turėtų teikti vaikaičiai.⁶⁰ Tačiau teismų praktikos šiuo klausimu kol kas nėra. Vokietijos

priteisto išlaikymo sumos ir atlyginamos žalos indeksavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Žin., 2008, Nr. 82-3263.

⁵⁷ Vokietijos civilinio kodekso 1615 str. 1 d. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/>.

⁵⁸ Oldham M. Financial obligations within the family – aspects of intergenerational maintenance and succession in England and France // Cambridge Law Journal, 2001, 60 (1), p. 148

⁵⁹ Žr. 39 išnašą.

⁶⁰ Bakanas A., [et al.] Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002, p. 456; Vitkevičius P. S. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006, p. 229, 251. Atkreiptinas dėmesys, kad Santuokos ir šeimos kodekso 98 straipsnyje buvo įtvirtinta,

CK 1606 str. 2 d. tiesiogiai įtvirtina, kad išlaikymo pareiga prioritetiškai priskirtina artimesniems giminaičiams

Vaikaičiui mirus, pareiga išlaikyti senelį pasibaigia, tačiau seneliams įstatymas nustato teisių paveldėti vaikaičių turtą (žr. trečiąjį skyrių).

Nurodytų šeimos narių, iš kurių vyresnio amžiaus asmenys gali reikalauti išlaikymo, skaičius yra baigtinis, todėl vyresnio amžiaus žmonės reikalauti išlaikymo iš kitų asmenų teisinio pagrindo neturi (pvz., iš geresnėje padėtyje esančių brolių ar seserų, nes tokia pareiga CK numatyta tik nepilnamečių brolių ar seserų atžvilgiu (CK 3.236 straipsnis). Nesukuria teisinės išlaikymo pareigos ir svainystės santykiai. Tuo tarpu SŠK išlaikymo pareiga buvo nustatyta platesniam asmenų ratui: išlaikymą privalėjo teikti ir tėvai savo paramos reikalingiems nedarbingiems pilnamečiams vaikams (SŠK 80 straipsnis), patėviai – povaikiams (SŠK 95 straipsnis) ir povaikiai – patėviam (SŠK 96 straipsnis), broliai ir seserys taip pat turėjo pareigą išlaikyti nedarbingus pilnamečius paramos reikalingus brolius ir seseris (SŠK 97 straipsnis). Platesnis išlaikymo pareigą turinčių subjektų ratas numatytas ir Prancūzijos CK – apima visus tiesioginius aukštutinės ir žemutinės tiesiosios linijos giminaičius, taip pat sutuoktinio tėvus ir vaikus, bet neapima brolių ir seserų (Prancūzijos CK 205–207 straipsniai). Tuo tarpu Jungtinėje Karalystėje išlaikymo pareiga priskiriama siauresniam nei Lietuvoje subjektų ratui – ją turi tik sutuoktinis, tuo tarpu tėvų bei senelių teisinė išlaikymo pareiga nenustatyta.⁶¹ Žinoma, ir dabar kitų šeimos narių išlaikymas gali būti teikiamas savanoriškai, tačiau priverstine tvarka išlaikymo priteisti negalima.

Kita vertus, netgi esama teisinė pareiga pilnamečiams vaikams ir vaikaičiams išlaikyti savo nedarbingus ir paramos reikalingus tėvus bei senelius nėra labai plačiai įgyvendinama. Tai, kad teismų tvarka reikalauti išlaikymo iš savo palikuonių nepopuliaru, patvirtina teismų praktikos statistika: 2010 m. pagal tėvų ieškinius pilnamečiams vaikams dėl išlaikymo teikimo buvo iškelta tik 20 bylų (palyginkime: per tą patį laikotarpį iškelta 7840 bylų dėl išlaikymo vaikams priteisimo).⁶² Ne gausesnė ir bylų pagal senelių ieškinius vaikaičiams kategorija.⁶³

jog pilnamečių vaikų pareiga išlaikyti senelius siejama su tuo, kad šie neturi vaikų ir sutuoktinių, pagal įstatymą privalančių juos išlaikyti, arba negali gauti iš jų reikiamo išlaikymo.

⁶¹ *Oldham M.* Financial obligations within the family – aspects of intergenerational maintenance and succession in England and France // *Cambridge Law Journal*, 2001, 60 (1), p. 139.

⁶² Teismų statistika. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>.

⁶³ Ten pat. Atskiros statistikos dėl vaikaičių–senelių bylų nėra, bet iš viso kitų šeimos narių teikiamo išlaikymo bylų buvo 28.

3. VYRESNIO AMŽIAUS ŽMONIŲ TURTINIŲ INTERESŲ APSAUGA PAVELDĖJIMO TEISINIUOSE SANTYKIUOSE

Kalbant apie dabar galiojančius įstatymus, CK penktojoje knygoje nėra nuostatų, kurios tiesiogiai įtvirtintų vyresnio amžiaus asmenų išskirtinį statusą kitų įpėdinių atžvilgiu, tačiau paveldėjimo teisėje yra keletas teisinių instrumentų, kurie netiesiogiai tokį rezultatą pasiekia. Paveldėjimo teisės nuostatos, ginančios šeimos narių turtinių interesų apsaugą, taip pat nėra jokia naujovė. Lietuvos Statutuose moters turtinių interesų apsauga paveldėjimo atveju buvo įgyvendinama įkraičio institutu. Tiesa, reikia turėti omenyje, kad dėl istorinių ir socialinių realijų apsiribojama kilmingos moters turto reglamentavimu. Moters nuosavybės statusas buvo tiesiogiai priklausomas nuo įkraičio sutarties, sudaromos arba nesudaromos prieš santuoką.⁶⁴ Jeigu sutartis įforminta tinkamai, žmonai po santuokos sudarymo nuosavybės teise priklausė įkraitintas kraitis, o po vyro mirties – ir įkraitis. Tapusi našle, moteris tapdavo ir nuosavybės teise turimo turto valdytoja, bet į likusį vyro turtą jokių pretenzijų turėti negalėjo. Tuo tarpu nesudarius įkraičio sutarties, kraitis tapdavo vyro nuosavybės dalimi ir po vyro mirties moteris jokių teisių į jį nebeturėdavo.⁶⁵ Kiek kitaip Lietuvos Statutai reglamentavo situaciją, kai santuokos sudarymo metu sutuoktiniai neturėjo jokio turto. Tokiu atveju žmonai po vyro mirties atitekdavo trečdalis bendrai įsigyto turto.⁶⁶

Prieškario Lietuvos civiliniuose įstatymuose nustatyta, kad žmona paveldi ketvirtadalį vyro turto nuosavybės teise. Likusius tris ketvirtadalius ji gali naudoti iki gyvos galvos arba iki naujos santuokos sudarymo. Taip pat buvo numatyta „įsakytinė dalis“, kurią likęs gyvas sutuoktinis galėjo gauti nuo mirusio sutuoktinio turto.⁶⁷ Tokią dalį galima buvo gauti ir mirus mirusio sutuoktinio tėvui.⁶⁸ Įdomu, kad civiliniai įstatymai nenumatė galimybės tėvams paveldėti savo vaikų turtą. Išimtimi galima laikyti tik bevaikių vaikų turtą, kuris jiems buvo dovanotas tėvų, – toks turtas grąžinamas visiškai tėvų nuosavybei. Kitu būdu bevaikių vaikų įgytas turtas perduodamas tik naudotis tėvams iki gyvos galvos.⁶⁹

⁶⁴ Įkraičio sutartimi nuotakos globėjai po santuokos perduoda žmonos kraitį vyrui valdyti ir naudoti, o vyras užrašo žmonai savo turto dalį, tolygią kraičio vertei, bet ne daugiau kaip vieną trečdalį savo turto, tuo patvirtindamas šio sutuoktinių turto išėmimą iš turtinių santykių apyvartos kaip santuokos garantą // *Andriulis V. Lietuvos Statutų (1529, 1566, 1588) šeimos teisė*. Vilnius: Teisinės minties centras, 2003, p.104;

⁶⁵ *Andriulis V. Lietuvos Statutų (1529, 1566, 1588) šeimos teisė*. Vilnius: Teisinės minties centras, 2003, p.111.

⁶⁶ *Andriulis V. Lietuvos Statutų (1529, 1566, 1588) šeimos teisė*. Vilnius: Teisinės minties centras, 2003, p.124.

⁶⁷ *Šalkauskis K. Civiliniai įstatymai*. X tomas. I dalis. Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p.291.

⁶⁸ *Šalkauskis K. Civiliniai įstatymai*. X tomas. I dalis. Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p. 293.

⁶⁹ *Šalkauskis K. Civiliniai įstatymai*. X tomas. I dalis. Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933, p.290.

3.1. Paveldėjimas pagal įstatymą

Bendroji paveldėjimo pagal įstatymą nuostata yra grindžiama šeimos paveldėjimo principu ir lemia, kad vyresnio amžiaus žmonės gali paveldėti, jei jie yra tarp įstatymo nustatytų palikėjo įpėdinių eilių (CK 5.11 straipsnio 1 dalis). Tačiau paveldėjimo pagal įstatymo nuostatos labiau yra skirtos ginti jaunesniųjų, o ne vyresniųjų šeimos narių (t. y. aukštesnės giminystės linijos ir šoninės giminystės linijos giminaičių) interesus.⁷⁰ Taip palikėjo vaikams (pirmos eilės įpėdiniai) yra suteikiama pirmenybė prieš palikėjo tėvus (antros eilės įpėdiniai), vaikaičiams (antros eilės įpėdiniai) – prieš senelius (3 eilės įpėdiniai) ir t. t. (5.11 straipsnio 1 dalies 2 punktą). Dar tolesnėse eilėse yra palikėjo broliai ir seserys (ketvirtos eilės įpėdiniai) bei tolesni giminaičiai iki palikėjo tėvo ir motinos brolių bei seserų vaikų. Taigi, jei šeimoje yra nenutrūkstanti kartų seka, tuomet paveldėti pirmenybė suteikiama palikėjo vaikams, vaikaičiams ar provaikaičiams,⁷¹ o atitinkamai palikėjo tėvai, seneliai ar proseneliai, taip pat broliai bei seserys ir tolesni giminaičiai nepaveldi. Tačiau, esant išlaikymo būtinybei, palikėjo tėvai ar seneliai gali pretenduoti į vaikų ar vaikaičių pareigos išlaikyti nedarbingus ir išlaikymo reikalingus tėvus ir senelius institutą, kuris jau buvo aptartas. Pastaruoju atveju tėvai ir seneliai gali turėti naudos iš palikimo, tačiau tik netiesioginiu keliu, per išlaikymo institutą.

Silpnesnė palikėjo aukštesnės giminystės linijos giminaičių padėtis ir palyginti su palikėjo sutuoktiniu. Jei palikėjas turi jį pergyvenusį sutuoktinį ir vaikų, tuomet aukštesnės giminystės linijos giminaičiai nepaveldi visai, jei nėra vaikų – tuomet su vaikaičiais ir sutuoktiniu paveldėti gali tik palikėjo tėvai. Tuo tarpu palikėjo seneliai ar proseneliai visais atvejais lieka be palikimo dalies. Šiuo atveju nėra net ir netiesioginio būdo pasinaudoti palikimu kreipiantis dėl išlaikymo iš palikėjo sutuoktinio, nes svainystė, kaip minėta, Lietuvoje išlaikymo pareigos nesukuria. Atkreiptinas dėmesys, kad faktas, jog palikėjo tėvai ar kiti aukštesnės linijos įpėdiniai yra reikalingi išlaikymo, jokios teisinės reikšmės neturi ir galimybės paveldėti nelemia.⁷²

Taigi, paveldint pagal įstatymą, palikėjo aukštesniųjų giminaičių, kuriais paprastai bus vyresniojo amžiaus žmonės, interesai saugomi mažiau nei žemutinių palikėjo giminaičių ar palikėjo sutuoktinio. Dabartinis reglamentavimas taip pat yra mažiau palankus nei iki 2001 m. liepos 1 d. galiojusiam CK,⁷³ kuriame palikėjo tėvai

⁷⁰ Žinoma, pasitaikys atvejų, kai vyresnio amžiaus žmogus gali paveldėti kaip palikėjo vaikas ar net vaikaitis, bet tai dėl savaime suprantamų priežasčių nėra vyraujanti tendencija.

⁷¹ Be to, palikėjo vaikaičių ir provaikaičių interesus papildomai saugo paveldėjimo atstovavimo teise nuostatos (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.12 straipsnis).

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-183/2009, *Ž. Talaikienė v. S. Talaikaitė*.

⁷³ *Žin.*, 1964, Nr. 19-138.

paveldėdavo vienoje eilėje su vaikais, seneliai – su vaikaičiais ir t. t.

Reikšmingiausias vyresnio amžiaus žmonių turtinių interesų apsaugos garantas paveldinti pagal įstatymą yra sutuoktinio paveldėjimo teisė. Sutuoktinio paveldėjimo teisę reglamentuoja CK 5.13 straipsnis, nustatantis, kad palikėją pergyvenęs sutuoktinis paveldi atitinkamą palikimo dalį⁷⁴ su pirmos arba antros eilės įpėdiniais, o jei nei pirmos, nei antros eilės įpėdinių nėra, sutuoktinis paveldi visą palikimą. Turint galvoje, kad sutuoktinis, be mirusio palikėjo dalies, gauna pusę bendrosios jungtinės nuosavybės, reiškia, jog sutuoktinio nuosavybėn patenka didžioji bendro turto dalis, į kurią paprastai įeina gyvenamoji patalpa. Tokiu būdu sutuoktinis yra pakankamai apsaugomas, kad bus išlaikytas palyginti panašus gyvenimo ekonominis lygis.

Sutuoktinio įtraukimas į įpėdinių tarpą ir jo padėties stiprinimas turi svarias priežastis. Nuostatos svarba išryškėja turint omenyje faktą, kad vienas iš sutuoktinių didelę dalį laiko ir energijos resursų skiria namų ūkio darbams, kurie tiesioginės ekonominės grąžos neduoda, o darbo rinkoje aktyviai dalyvauja kitas sutuoktinis. Problema paaštrėja kelis kartus, jei sutuoktiniai susilaukia vaikų. Tuomet vienas sutuoktinis neišvengiamai tam tikram laikui iškrenta iš darbo rinkos – paprastai tai būna moteris, kuri ne tik išeina nėštumo ir gimdymo atostogų, bet dažniausiai – ir vaiko priežiūros atostogų.⁷⁵ Ši nelygiavertė padėtis darbo rinkoje ir kitos su tuo susijusios pasekmės (karjeros galimybės, darbo užmokesčio dydis, socialinės garantijos ir kt.) lemia poreikį papildomai saugoti pergyvenusio sutuoktinio interesus.

Pabrėžtina, kad CK 5.13 straipsnis gali būti taikomas tik sutuoktiniui, t. y. asmeniui, kuris su mirusiu palikėju buvo sudaręs santuoką ir pastaroji iki palikėjo mirties nebuvo pasibaigusi ar pripažinta negaliojančia, taip pat jei sutuoktinis neprarado paveldėjimo teisės (CK 5.7 straipsnis). Kita vertus, nėra būtina, kad sutuoktiniai gyventų kartu ir teisę paveldėti turi sutuoktinis, nors faktiškai sutuoktiniai kartu šeimoje nebegyveno, bet separacija teismo sprendimu nebuvo nustatyta⁷⁶ ar netgi palikėjas faktiškai gyveno su kitu partneriu. Tokiu – faktinio nebegyvenimo kartu nenutraukus santuokos – atveju sutuoktinio teisė paveldėti turi būti specialiai apribota testamentu.

⁷⁴ ¼ palikimo, jei yra ne daugiau kaip trys pirmos eilės įpėdiniai. Jei pirmos eilės įpėdinių daugiau kaip trys, sutuoktinis paveldi lygiomis dalimis su kitais įpėdiniais. Paveldėdamas su antros eilės įpėdiniais sutuoktinis paveldi ½ palikimo (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 5.13 straipsnis).

⁷⁵ 2010 m. motinystės (tėvystės) pašalpų gavėjų skaičių sudarė 7,5 % vyrų ir atitinkamai 92,5% moterų // Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys 2010m. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/get.php?f.21116>>.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518/2009, J. Mazurkevič v. I. Orlovskis.

Kartu tai reiškia, kad aptariamam sutuoktinio paveldėjimo teisės institutu negali pasinaudoti sugyventiniai, nesudarę santuokos. Teisė paveldėti mirusio sugyventinio turtą nenumatyta netgi registruotos partnerystės atveju (CK 3.229–3.235 straipsniuose, taip pat ir partnerystę reglamentuojančiuose įstatymų projektuose⁷⁷). Užsienio praktikoje yra sutinkami įvairūs variantai, tačiau kai kurios valstybės registruotos partnerystės atveju nustatė ir paveldėjimo pagal įstatymą teisę.⁷⁸ Tuo tarpu Lietuvoje sugyventiniai naudojami jungtinės veiklos (partnerystės) sutarties pagrindu atsiradusios bendrosios nuosavybės institutu, tačiau šis institutas geriausiu atveju padeda dalijant turtą,⁷⁹ bet nesuteikia jokių teisių į mirusio partnerio dalį. Tiesa, Lietuvos teismų praktikoje galima rasti atvejų, kai faktiniai sugyventinių santykiai buvo prilyginti sutuoktinių santykiams ir sugyventiniui buvo leista paveldėti mirusiojo sugyventinio turtą,⁸⁰ tačiau, manytina, tai išimtiniai atvejai, paaiškinami specifinėmis bylos aplinkybėmis.⁸¹ Žiūrint iš teisės pozicijų, net jei miręs sugyventinis neturi vaikų ar kitų įpėdinių, pergyvenęs sugyventinis teisės paveldėti tokio turto pagal įstatymą neturi ir turtą turėtų paveldėti valstybė (CK 5.62 straipsnis).

3.2. Paveldėjimas pagal testamentą

Nuostatų, saugančių vyresnio amžiaus asmenų interesus, galima rasti ir teisiniame paveldėjimo pagal testamentą reglamentavime. Pirma, vėl galima išvelgti padidintą sutuoktinių interesų apsaugą, nes CK penktosios knygos V skyrius numato sutuoktiniams išskirtinę galimybę sudaryti bendrąjį sutuoktinių testamentą, kuriuo abu sutuoktiniai vienas kitą paskiria savo įpėdiniu ir po vieno sutuoktinio mirties visą mirusiojo turtą paveldi pergyvenęs sutuoktinis, išskyrus privalomąją palikimo dalį

⁷⁷ Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projektas, pateiktas 2011-10-12, Nr. XIP-3687. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=408151&p_query=&p_tr2=2>; Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.18, 2.19, 3.140, 3.229, 3.230, 3.231, 3.232, 3.233, 3.234, 3.235 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.229(1), 3.234(1), 3.234(2) straipsniais įstatymo projektas, pateiktas 2011-11-10, Nr. 11-3906-01. Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=113425&p_org=8&p_fix=y&p_gov=n>.

⁷⁸ Lind G. Legislation for the Surviving Co-habitant from a Comparative Perspective // European Challenges in Contemporary Family Law. Ed. K. Boele-Woelki and T. Sverdrup. European Family Law Series No. 10, Antwerp, 2008.

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-336/2009, V. G. v. V. G.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2010, A. K. v. B. U.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-305/2006, I. B. v. E. V. ir kt.

⁸¹ Nurodytoje byloje sugyventiniai buvo sudarę bažnytinę santuoką, bendras gyvenimas truko ilgą laiką – 26 metus, buvo akivaizdžių įrodymų, kad faktiniai šeiminiai santykiai buvo sukurti.

(CK 5.43 straipsnis). Kartu įstatymas imperatyviai nustato, kad bendrąjį sutuoktinių testamentą gali sudaryti tik sutuoktiniai (CK 5.44 straipsnis 1 dalis), taigi sugyventiniai šiuo institutu pasinaudoti negali ir norėdami pasiekti analogišką rezultatą turės sudaryti du atskirus testamentus.

Tačiau svarbiausia vyresnio amžiaus asmenų garantija paveldint pagal testamentą yra CK 5.20 straipsnyje įtvirtinta privalomoji palikimo dalis. Tai yra imperatyvi įstatymo norma, kuri suvaržo testatoriaus laisvę šeimos turto išsaugojimo interesais. Analogiškas testamento laisvės suvaržymas yra būdingas ir kitoms kontinentinės Europos valstybėms.⁸² CK 5.20 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad palikėjo vaikai (įvaikiai), sutuoktinis, tėvai (įtėviai), kuriems palikėjo mirties dieną reikalingas išlaikymas, paveldi, neatsižvelgiant į testamento turinį, pusę tos dalies, kuri kiekvienam iš jų tektų paveldint pagal įstatymą (privalomoji dalis), jeigu testamentu neskirta daugiau. Nurodytą teisę turi asmenys, kurie atitinka du reikalavimus. Pirma, asmuo turi būti arba palikėjo vaikas (įvaikis), arba sutuoktinis, arba kuris nors iš tėvų (įtėvių). Vyresnio amžiaus žmonės gali atitikti visas tris pozicijas.⁸³ Reikia atkreipti dėmesį, kad palikėjo tėvų padėtis, palyginti su palikėjo vaikais ir sutuoktiniu, vėlgi yra silpnesnė. Taip yra todėl, kad palikėjo tėvai, kaip sakyta, yra antros eilės įpėdiniai ir teisę pretenduoti į privalomąją palikimo dalį įgytų tik nesant pirmos eilės įstatyminių įpėdinių (vaikų), turinčių teisę į privalomąją palikimo dalį, jiems nepriėmus palikimo, jo atsisakius arba kai teisė paveldėti iš jų atimta.⁸⁴

Nurodytas subjektiškumo reikalavimas, suteikiantis teisę į privalomąją palikimo dalį, gali būti vertinamas kaip išlaikymo pareigos tęsa po palikėjo mirties. Kita vertus, to nereikėtų suprasti kaip reikalavimo, kad į palikimo privalomąją dalį gali pretenduoti tik tas įpėdinis, kuriam palikėjas teikė išlaikymą, – teismų praktikoje pripažįstama, kad aplinkybė, ar mirusysis teikė į privalomąją palikimo dalį pretenduojančiam įpėdiniui išlaikymą, nėra reikšminga.⁸⁵

Antra, CK 5.20 straipsnyje nurodytiems asmenims palikėjo mirties dieną turi

⁸² Žr. Prancūzijos civilinio kodekso 913 str. Prieiga per internetą: <<http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uk&c=22>>; Vokietijos civilinio kodekso 2303 str. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/>.

⁸³ Nors paprastai tai būna palikėjo tėvai arba sutuoktinis, tačiau dėl ilgėjančios gyvenimo trukmės visai realu, kad palikėjo vaikas (vaikai) jau bus sulaukę vyresnio amžiaus. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-131/2010 pagal pareiškėjų Olego Versocko ir Valentino Versocko skundą dėl notaro atsisakymo atlikti notarinį veiksma ir įpareigojimo jį atlikti.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausio Teismo 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-183/2009, Ž. Talaikienė v. S. Talaikaitė.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausio Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2008 pagal pareiškėjo Ivano Želtonosovo pareiškimą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo.

būti reikalingas išlaikymas. Atkreiptinas dėmesys, kad 1964 m. CK 576 straipsnyje buvo numatytas kitas – nedarbingumo kriterijus, tačiau dabartinis reglamentavimas išlaikymo reikalingumo su nedarbingumu nebesieja,⁸⁶ tai pripažįsta ir teismų praktika. Pastarojoje yra nustatyti tokie išlaikymo reikalingumo kriterijai: išlaikymas reikalingas asmenims, kurie nedirba dėl ligos, amžiaus ar yra bedarbiai (registruoti darbo biržoje), gauna nepakankamai pajamų (mažą pensiją, bedarbio pašalpą, nedidelį atlyginimą, alimentus ir pan.), t. y. tiek, kad nepakanka būtinoms gyvenimo reikmėms.⁸⁷ Spręsdamas dėl išlaikymo reikalingumo teismas turi įvertinti visą pretenduojančio asmens turimą turtą ir pajamas.⁸⁸

Be to, teismai perima ir CK trečiojoje knygoje reglamentuojamo išlaikymo reikalingumo prezumpcijas: CK 5.20 straipsnio 1 dalyje numatytiems subjektams išlaikymo reikalingumas yra preziumuojamas, jeigu jie yra nepilnamečiai, nedarbingi dėl savo amžiaus (pensinio amžiaus) ar yra invalidai (neįgalieji).⁸⁹ Kita vertus, nurodytos prezumpcijos taikomos ne visada: pavyzdžiui, yra atvejų, kai asmens neįgalumas nebuvo laikomas pakankama priežastimi spręsti dėl teisės į privalomąją palikimo dalį įgijimo,⁹⁰ o pastarojo meto kasacinio teismo praktikoje sakoma, kad palikėjo įpėdinio (vaiko) nedarbingumo dėl pensinio amžiaus faktas nepreziumuoja išlaikymo reikalingumo.⁹¹

Vėlesnėje praktikoje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kalbėjo apie būtinybę įvertinti dar daugiau aplinkybių: atitinkamo asmens gautas pajamas, galimybes

⁸⁶ *Vileita A.*, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (1) // *Justitia*, 2003 m. Nr. 1-2 (43-44), p. 28.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2006, *A. v. D. L. A, E. A. ir E. B.*

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2005, *E. Janutienė v. E. Jasudas*; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2006, *A. A. v. D. L. A, E. A. ir E. B.*; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-377/2007 pagal suinteresuoto asmens *L. S.* skundą dėl atsisakymo atlikti notarinį veiksma.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2005, *E. Janutienė v. E. Jasudas*; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-377/2007 pagal suinteresuoto asmens *L. S.* skundą dėl atsisakymo atlikti notarinį veiksma.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1403/2002, *V. J. Bražinskas v. A. Bražinskas*; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-501/2010, *A. R. v. N. J.*

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-131/2010 pagal pareiškėjų *Olego Versocko ir Valentino Versocko* skundą dėl notaro atsisakymo atlikti notarinį veiksma ir įpareigojimo jį atlikti; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugpjūčio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2010, *V. A. S. v. J. D.*

jas gauti, turėtų turtą ir turtines teises, taip pat tokio asmens konkrečius poreikius, sudarančius būtinų gyvenimo reikmių visumą. Vertinant būtina atsižvelgti į tai, kad asmens sveikatos būklė, jo socialinis statusas saistomas tam tikrų teisių: gauti pašalpą, pensiją, kitą paramą.⁹² Vertindami išlaikymo reikalingumą teismai taiko iš esmės tuos pačius kriterijus, kaip ir sprenddami dėl išlaikymo pareigos CK trečiosios knygos nustatytais atvejais.⁹³

Be to, teismai suformulavo ir taisyklę, kad į privalomąją palikimo dalį pretenduojančio asmens sunki materialinė padėtis neturi būti atsiradusi dėl paties asmens kaltės, todėl atsižvelgtina ne tik į faktiškai gaunamas asmens pajamas, bet ir į pajamas, kurių asmuo negavo, nes neįgyvendino savo subjektinių teisių (teisės į valstybės pašalpą, teisę į netekto darbingumo pensiją, skolos grąžinimą ir kt.) ar išlaikymo reikalingumas nebuvo nulemtas asmens kaltų veiksmų (dėl piktnaudžiavimo alkoholiu ir pan.) Tokios aplinkybės galėtų būti pagrindas netenkinti ieškinio reikalavimo dėl teisės į privalomąją palikimo dalį pripažinimo.⁹⁴ Primintina, kad analogiška taisyklė taikoma ir sprendžiant dėl išlaikymo priteisimo buvusiam sutuoktiniui (CK 3.72 straipsnio 6 dalies 3 punktas). Kartu atkreiptinas dėmesys į aspektą, kad teismai prioritetą teikia ne išlaikymui, gaunamam iš šeimos nario, o valstybės teikiamam išlaikymui.

Sąrašas yra baigtinis, todėl nei palikėjo seneliai, nei broliai ar seserys, nei kiti giminaičiai, nors jiems ir reikalingas išlaikymas, į privalomąją palikimo dalį pretenduoti negali. Seneliai galėtų siekti pasinaudoti išlaikymo institutu, tačiau pabrėžtina, kad Lietuvoje išlaikymo pareiga susieta su asmeniu, o ne su paveldėtu turtu, todėl jei turtą pagal testamentą paveldėjo, pvz., išlaikymo reikalingo asmens brolis, pastarasis neturi pareigos teikti išlaikymo.

CK 5.20 straipsnis nenumato galimybės paveldėti privalomąją palikimo dalį ir sugyventiniams, nei registravusiems partnerystę, nei jos neįregistravusiems. Projektai jokių pokyčių, kaip jau minėta, šioje srityje taip pat nenumato. Tai reiškia, kad vienintelis būdas sugyventiniui paveldėti yra palikėjo testamentas, tačiau čia reikia nepamiršti, kad palikėjo teisę palikti savo turtą sugyventiniui varžo jau minėta privalomosios palikimo dalies nuostata.

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-173/2009, *D. Vilimienė v. R. Gadliauskas*.

⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2008 pagal pareiškėjo Ivano Želtonosovo pareiškimą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo.

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-173/2009, *D. Vilimienė v. R. Gadliauskas*; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2008 pagal pareiškėjo Ivano Želtonosovo pareiškimą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo.

4. IŠVADOS

1. Lietuvos civiliniuose įstatymuose yra numatyti trys atvejai, kai vyresnio amžiaus žmogus galėtų gauti išlaikymą: iš savo sutuoktinio, iš pilnamečių vaikų ir pilnamečių vaikaičių. Užsienio valstybių praktika ir Lietuvos istorinė patirtis rodo, kad įpareigotų teikti išlaikymą asmenų ratas gali būti ir platesnis, ir siauresnis. Tačiau kiek galima spręsti iš teisminių ginčų skaičiaus, tėvų ir senelių išlaikymo įgyvendinimas teismo keliu nėra dažnas.

2. Daugiausiai galimybių apsaugoti vyresnio amžiaus žmogaus turtinius interesus teikia sutuoktinio statusas. Tokia išvada darytina lyginant galimybes gauti išlaikymą iš sutuoktinio ar buvusio sutuoktinio ir galimybes gauti išlaikymą iš vaikų ar vaikaičių (pvz., išlaikymo reikalingumas sutuoktiniui nėra susietas su jo nedarbingumu, buvusio sutuoktinio išlaikymo pareiga yra paveldima), taip pat privilegijuota sutuoktinio padėtis yra įtvirtinta paveldint pagal įstatymą. Paveldint pagal testamentą sutuoktinis taip pat yra apsaugomas taikant teisę į privalomąją palikimo dalį.

3. CK 3.205 straipsnio 1 dalis, nustatanti kaip būtiną išlaikymo teikimo sąlygą tėvų nedarbingumą, manytina, nevysiškai atitinka Konstitucijos 38 straipsnio 7 dalį ir kartų solidarumu grindžiamos pareigos išlaikyti paramos reikalingus tėvus esmę. Ta pati išvada darytina iš CK 3.237 straipsnio 1 dalies, nustatančios kaip būtiną išlaikymo sąlygą senelių nedarbingumą. Problema galėtų būti sprendžiama iš CK 3.205 straipsnio 1 dalies ir CK 3.237 straipsnio 1 dalies išbraukiant nedarbingumo reikalavimą. Arba teismai galėtų aiškinti nurodytas teisės normas plečiamai, nedarbingumo nesiejant tik su senatvės pensijos amžiumi arba neįgalumu.

4. Siūlytina papildyti pilnamečių vaikų teikiamo išlaikymo tėvams formas, greta šiuo metu numatytų periodinių piniginių išmokų priteisimo įtvirtinant galimybę teismui priteisti tam tikrą turtą ar turtinę teisę.

5. Tiek išlaikymas, tiek paveldėjimas Lietuvoje yra siejamas su tradicine santuoka pagrįsta šeima ir įstatymų nustatytos formos santuokos sudarymu, todėl sugyventiniai neturi ir, netgi priėmus kurį nors iš šiuo metu pateiktų partnerystę įteisinančių įstatymų projektų, neturėtų teisės gauti išlaikymą arba teisės paveldėti po antrojo sugyventinio mirties.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Teisės aktai

1. Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1989 m. sausio 18 d. rekomendacija Nr. R (89) 1 dėl paramos po skyrybų. (Recommendation no. R (89) 1 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on contributions following divorce, 18 January 1989) Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=610132&SecMode=1&DocId=699832&Usage=2>>.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 1964, Nr. 19-138.
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.18, 2.19, 3.140, 3.229, 3.230, 3.231, 3.232, 3.233, 3.234, 3.235 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 3.229(1), 3.234(1), 3.234(2) straipsniais įstatymo projektas, pateiktas 2011-11-10, Nr. 11-3906-01. Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=113425&p_org=8&p_fix=y&p_gov=n>.
5. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
6. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas // Valstybės žinios, 1969, Nr. 21-186.
7. Neįgalųjų socialinės integracijos įstatymas // Valstybės žinios, 1991, Nr. 36-969.
8. Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistruvus santuokos) įstatymo projektas, pateiktas 2011-10-12, Nr. XIP-3687. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=408151&p_query=&p_tr2=2>;
9. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas // Valstybės žinios, 2005, Nr. 71-2555.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. 737 „Dėl Nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 95-3501.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. liepos 9 d. nutarimas Nr. 684 „Dėl periodinėmis išmokomis priteisto išlaikymo sumos ir atlyginamos žalos indeksavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2008, Nr. 82-3263.
12. Politinė deklaracija ir tarptautinis Madrido veiksmų planas dėl visuomenės senėjimo (Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing. 8-12 April 2002.) Prieiga per internetą: <<http://social.un.org/index/LinkClick.aspx?fileticket=xArAfLWlrsW%3d&tabid=393>>.

13. 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyva 2000/78/EB, nustatanti vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus // OL L 303, 2000.
14. Nyderlandų civilinis kodeksas. Prieiga per internetą: <<http://www.dutchcivillaw.com/legislation/dcctitle001717.htm>>.
15. Prancūzijos civilinis kodeksas. Prieiga per internetą: <<http://195.83.177.9/code/liste.phtml?lang=uke&c=22>>.
16. Vokietijos civilinis kodeksas. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/>.

II. Mokslinė literatūra

17. *Andriulis V.* Lietuvos Statutų (1529, 1566, 1588) šeimos teisė. Vilnius: Teisinės minties centras, 2003.
18. *Bakanas A., [et al.]*. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002.
19. *Mikelėnas P.* Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2009.
20. *Family Law in Europe. Ed. Hamilton C., Perry A.* London: LexisNexis Butterworths, 2002.
21. *Lind G.* Legislation for the Surviving Co-habitant from a Comparative Perspective. European Challenges in Contemporary Family Law. Ed. K. Boele-Woelki and T. Sverdrup // *European Family Law Series No. 10*, Antwerp, 2008.
22. *More or Less Together: Levels of legal consequences of marriage, cohabitation and registered partnership for different-sex and same-sex partners. A comparative study of nine European countries. Ed. Waaldijk K., [et al.]*. Prieiga per internetą: <http://www.ined.fr/fichier/t_publication/1034/publi_pdf1_document_de_travail_125.pdf>.
23. *Moskowitz S.* Adult Children and Indigent Parents: Intergenerational Responsibilities in International Perspective // *Marquette Law Review*, Vol. 83 (3), 2002.
24. *Oldham M.* Financial obligations within the family – aspects of intergenerational maintenance and succession in England and France // *Cambridge Law Journal*, 2001, 60 (1).
25. *Rasimavičius P.* Tarybinė šeimos teisė. Vilnius: Mintis, 1981.
26. *Skučienė D., Genelytė I.* Senatvės pensininkų gyvenimo lygio raida 1999–2008 metais // *Gerontologija*. 2010, 11(3)
27. *Šalkauskis K.* Civiliniai įstatymai. X tomas. I dalis. Kaunas: Literatūros knygyno leidimas, 1933.

28. *Van Houte J., Breda J.* Maintenance of the Aged by their Adult Children: the Family as a Residual Agency in the Solution of Poverty in Belgium // *Law & Society*, 12, 1978.
29. *Vileita A.*, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Penktoji knyga. Paveldėjimo teisė (1) // *Justitia*, 2003 m. Nr. 1-2 (43-44).
30. *Vitkevičius P. S.* Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: *Justitia*, 2006.

III. Teismų praktika

31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1403/2002, *V. J. Bražinskas v. A. Bražinskas*.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-340/2003, *P. Šimbelis v. P. Šimbelis*.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. balandžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-500/2003, *S. R. Tamoševičienė v. Z. Tamoševičius*.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-886/2003, *G. Serdiuka v. B. Serdiuk*.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-419/2004, *V. Pukas v. L. Tretjakova*.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2005, *E. Janutienė v. E. Jasudas*.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-622/2005, *A. Jankovskaja v. L. Jankovskij*.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2006, *A. A. v. D. L. A, E. A. ir E. B.*
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-305/2006, *I. B. v. E. V. ir kt.*
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-6/2007, *G. K. v G. S.*
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-377/2007 pagal suinteresuoto asmens **L. S.** skundą dėl atsisakymo atlikti notarinį veiksma.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-596/2008 pagal pareiškėjo Ivano Želtonosovo pareiškimą dėl juridinę reikšmę turinčio fakto nustatymo.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-173/2009, *D. Vilimienė v. R. Gadliauskas*.

44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-183/2009, *Ž. Talaikienė v. S. Talaikaitė*.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-336/2009, *V. G. v. V. G.*
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-518/2009, *J. Mazurkevič v. I. Orlovskis*.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-131/2010 pagal pareiškėjų Olego Versocko ir Valentino Versocko skundą dėl notaro atsisakymo atlikti notarinį veiksma ir įpareigojimo jį atlikti.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugpjūčio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2010, *V. A. S. v. J. D.*
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-501/2010, *A. R. v. N. J.*
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-553/2010, *A. K. v. B. U.*
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-233/2011, *S. Ž. v. J. Ž.*
52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2007/n070607.doc>.
53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Prieiga per internetą: <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2011/n110928.doc>.
54. Kauno apygardos teismo 2011 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1500-527/2011, *R.V. v. N. Č. ir V. G.*
55. Klaipėdos apygardos teismo 2009 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-92-253/2009, *V. K. v. R. K.*
56. Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-80-622/2010, *N.T. v. A. S.*
57. Klaipėdos apygardos teismo 2011 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1245-370/2011, *N.T. v. A.T.*
58. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-693-520/2011, *J. A. v. L. A.*

59. Vilniaus apygardos teismo 2011 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-1212-611/2011, A. G. v. R. G.

IV. Kiti šaltiniai internete:

60. Guide to the National Implementation of the Madrid International Plan of Action on Ageing. United Nations, 2008. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/ageing/documents/papers/guide.pdf>>.
61. Lietuvos statistikos departamentas. Pagyvenę žmonės. 2011-09-30. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=9183>>.
62. Teismų statistika. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/teismai/teismai-statistika/>>.
63. Valstybinis socialinis draudimas: statistiniai duomenys 2010m. Prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/get.php?f.21116>>.

Kristina AMBRAZEVIČIŪTĖ
Law Institute

MAINTENANCE OF THE AGED: A CIVIL LAW PERSPECTIVE

Summary

In Lithuania, as well as in many other developed and developing countries, population is graying thus making the question of aged peoples' maintenance especially acute. Besides maintenance provided by the means of public law, such as various social insurance schemes, civil law also addresses this issue. The article explores two civil law's institutes which could provide aged persons with the financial help. First of them is a duty to maintain family members. In Lithuanian Civil Code one can identify three particular maintenance duties which could be used by the aged: between spouses, between adult children and their parents, between adult grandchildren and their grandparents. The article deals with each of these cases separately, identifying criterions according to which necessity and extent of maintenance is established. The analysis shows that the most efficient is the maintenance provided by spouse or former spouse. At the same time the requirement of disability or retirement age which is established with regard to parents and grandparents is unnecessary and arguably unconstitutional. Also attention is paid to the problem of cohabitants which is left outside the maintenance duty.

Second part of the article analyses guaranties for the aged persons provided for in succession law. In case of intestate succession aged spouses are granted strong position as they share inheritance with children of the deceased or, in the absence of children, with grandchildren and parents of the deceased. Again cohabitants are excluded from the intestate succession. Parents and grandparents of the deceased are in a somehow weaker position, because children and grandchildren of the deceased have a priority to inherit.

In case of testamentary succession the rules establishing mandatory succession protects aged parents, spouses and children of the deceased if the need for maintenance is proved. Again cohabitants cannot benefit from these rules.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2012 m. sausio 5 d.